

Н. У. Самерсава

Метадычны аспект дзейнасці клубных устаноў Рэспублікі Беларусь

Звяртаецца ўвага на неабходнасць пераасэнсоўвання сутнасці сацыяльна-культурнай дзейнасці ў сучасных умовах, напайнення яе новым сацыяльна накіраваным зместам, што патрабуе значнага павышэння ролі метадычнага забеспячэння ў стварэнні і выкарыстанні новых тэхналогій распаўсюджвання культуры, у падрыхтоўцы кадраў вышэйшай кваліфікацыі. Менавіта метадычная работа з'яўляецца істотным фактарам павышэння эфектыўнасці сацыяльна-культурнай дзейнасці, што спрыяе абнаўленню яе ўтрымання, укараненню новых форм і метадаў работы.

Праблема метадычнага забеспячэння – адна з найбольш складаных у сістэме сацыяльна-культурнай дзейнасці, так як ад яе вырашэння залежыць якасць і эфектыўнасць работы клубных устаноў. Гэта тым больш важна, што на адно з першых месцаў у перыяд сучасных сацыяльна-культурных трансфармацый выходзяць пытанні, звязаныя з аптымізацыяй дзейнасці, функцыянавання і развіцця клубных устаноў Рэспублікі Беларусь.

Як першую спробу сістэматызаванага погляду на праблему метадычнага забеспячэння дзейнасці ўстаноў сацыяльна-культурнай сферы можна разглядаць вучэбны дапаможнік «Метадычнае кіраўніцтва культурна-асветніцкай работай» (Масква, 1989) [1].

У 1990-я гг. дадзеная праблема становіцца прадметам даследавання расійскіх вучоных С. М. Громава, У. Я. Наваторава, У. М. Чыжыкава. Пытанні аб сутнасці, функцыях, змесце тэхналагічных аспектаў метадычнай працы распрацоўваліся ў пачатку 2000-х гг. расійскімі вучонымі А. І. Грыгор'евай, Л. С. Жарковай, Т. Г. Кісялёвай, Ю. Д. Красільнікавым [2; 4; 5].

Даследаванні метадыкі, вопыту клубнай працы з пазіцыі сённяшняга дня, пытанні эфектыўнага развіцця сацыяльна-культурнай практыкі значнае месца займаюць у працах беларускіх вучоных Я. Д. Грыгаровіч, А. І. Смоліка, А. А. Макаравай, І. Л. Смарговіч [3; 6; 8] і інш.

Трэба адзначыць, што праблемы метадычнага забеспячэння сацыяльна-культурнай дзейнасці яшчэ не знайшлі належнага адлюстравання. Між тым у практыцы дзейнасці ўстаноў культуры клубнага тыпу ідзе няспынены працэс фарміравання сацыяльнага і культурнага асяроддзя, які патрабуе вывучэння, падтрымкі і пільнай метадычнай увагі. Метадычнае забеспячэнне сацыяльна-культурнай дзейнасці выступае ў ролі адной з яе падсістэм рэалізацыі сацыяльна-культурнай палітыкі, якая ўяўляе сабой сістэму мерапрыемстваў, арыентаваных на рашэнне галоўных задач арганізацыі вольнага часу ў мэтах гарманічнага развіцця асобы.

Сёння ў Рэспубліцы Беларусь сфарміравалася і функцыянуе сістэма навукова-метадычнага забеспячэння дзейнасці ўстаноў культуры і народнай творчасці, якая складаецца з 130 адзінак і ўключае ДУА «Інстытут культуры Беларусі» (метадычны цэнтр рэспубліканскага ўзроўню); 6 абласных метадычных цэнтраў народнай творчасці і культурна-асветніцкай работы (абласны ўзровень); 122 метадычныя службы раённага ўзроўню (арганізацыйна-метадычныя цэнтры, метадычныя аддзелы (сектары) раённых і гарадскіх дамоў (цэнтраў) культуры).

Аналіз дакументальных крыніц, а таксама вывучэнне практыкі паказвае, што метадычныя органы, кожны на сваім узроўні, вырашаюць шырокі спектр пытанняў:

- адукацыйныя (стварэнне сістэмы бесперапыннага павышэння кваліфікацыі кіраўнікоў і спецыялістаў па асноўных напрамках дзейнасці; павышэнне прафесійнай культуры кіраўнікоў);

- інфармацыйныя (забеспячэнне прафесійнай інфармацыяй спецыялістаў па розных напрамках сацыяльна-культурнай дзейнасці; інфармацыйна-метадычнае забеспячэнне самаадукацыйнай дзейнасці калектываў);

- кансультацыйныя (кансультацыі па розных прафесійных праблемах, аказанне дапамогі творчым калектывам);

- праекціровачныя (удзел у распрацоўцы творчых праграм, праектаў і інш.);

- экспертныя (экспертыза распрацаваных спецыялістамі інавацыйных форм, метадаў і сродкаў культурна-забаўляльных тэхналогій);

- аналітычныя (аналіз вынікаў дзейнасці ўстаноў);

- прагнастычныя: прагназаванне перспектывных напрамкаў дзейнасці ўстаноў; перспектывы развіцця метадычнай работы [7].

Асноўнае месца ў сістэме навукова-метадычнага забеспячэння сацыяльна-культурнай дзейнасці займаюць абласныя метадычныя цэнтры (часцей яны маюць назву «абласныя цэнтры народнай творчасці» (АЦНТ), якія з'яўляюцца галіновай службай інфармацыйна-метадычнага забеспячэння ўстаноў культуры.

Абласныя цэнтры народнай творчасці здзяйсняюць метадычнае забеспячэнне і каардынацыю работы клубных устаноў вобласці па пытаннях народнай культуры і аматарскай творчасці; арганізацыйнае забеспячэнне рэгіянальных, а таксама дзяржаўных праектаў і праграм у сферы традыцыйнай народнай культуры, аматарскага мастацтва, сацыякультурнай інтэграцыі. У функцыі АЦНТ уваходзяць таксама інфармацыйнае забеспячэнне суб'ектаў культурнай палітыкі па прадмеце дзейнасці, ажыццяўленне грамадскіх сувязей па пытаннях арганізацыі і ўдзелу ў фестывалях, конкурсах і аглядах нацыянальных культур; распрацоўка методик захавання і інтэграцыі традыцыйнай культуры ў сучасныя грамадскія працэсы. Функцыянальным абавязкам АЦНТ з'яўляецца арганізацыя

фестываляў, аглядаў, конкурсаў, іншых грамадска-культурных акцый; каардынацыя па зборы і фіксацыі ўзораў народнай творчасці.

Асобае месца ў дзейнасці абласных цэнтраў народнай творчасці надаецца збору і абагульненню дзяржаўных статыстычных даных па сетцы клубных устаноў вобласці; маніторынгу дзейнасці ўстаноў культуры клубнага тыпу, аналітычнаму абагульненню творчых, забаўляльных і сацыякультурных працэсаў; забеспячэнню аналітычных, сацыялагічных і маркетынгавых даследаванняў па прадмеце дзейнасці; павышэнню кваліфікацыі кіраўнікоў і клубных спецыялістаў праз сістэму пастаянна дзеючых выстаў, студый, майстар-класаў, семінараў; выданню метадычных, рэкламных і іншых матэрыялаў; вядзенню базы даных аб народных калектывах вобласці.

У апошні час асабліваю актуальнасць набывае роля метадычных цэнтраў у захаванні і развіцці аматарства. Па сцвярджэнні Р.І. Вайцяхоўскай, дырэктара Мінскага абласнога цэнтра народнай творчасці, вопыт даказвае, што народная творчасць, аматарскае мастацтва жывуць, не губляючы сваіх прыхільнікаў, лік іх, насуперак чаканням скептыкаў, павялічваецца, фестывалі і святы па-ранейшаму збіраюць дзясяткі тысяч гледачоў. Між тым кіраўнікі самадзейных калектываў, як ніколі раней, маюць патрэбу ў метадычнай дапамозе, кваліфікаванай падтрымцы. Таму адна з асноўных традыцыйных функцый цэнтраў народнай творчасці – падрыхтоўка і правядзенне фестываляў, аглядаў, конкурсаў, выстаў. Сёння стаіць задача ўпарадкавання гэтай практыкі.

Абласныя метадычныя цэнтры народнай творчасці – гэта многафункцыянальныя ўстановы, у якіх аспекты развіцця аматарскай творчасці, захавання традыцыйнай культуры вызначаюць змест каардынацыйна-метадычнай, інфармацыйна-аналітычнай, праектна-праграмнай, даследча-збіральніцкай, арганізацыйна-творчай і выдавецкай работы.

АЦНТ застаюцца галоўнымі арганізатарамі і каардынатарамі фестывальнага руху народнай творчасці ў рэспубліцы. У адпаведнасці з распрацаваным Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь графікам правядзення міжнародных і рэспубліканскіх фестываляў, кожная вобласць мае сваю візітную картку правядзення фестывальнага мерапрыемства. Кожны абласны цэнтр распрацоўвае свой каляндар фестывальнага руху. Не толькі ў абласных, але і ў раённых гарадах і нават часта ў сельскіх населеных пунктах праводзяцца маштабныя святы, фестывалі і конкурсы рэспубліканскага значэння (напрыклад, «Майстры мастацтваў – працаўнікам вёскі», фестываль гумару «Аўцюкі» ў Калінкавіцкім раёне, фестываль фальклорнага мастацтва «Берагіня» ў пасёлку Акцябрскім Гомельскай вобласці, святы «Купалле» («Александрыя збірае сяброў») у Шклоўскім раёне Магілёўскай вобласці, Міжнародны фестываль этнакультурных традыцый «Кліч Палесся» ў вёсцы Ляскавічы Петрыкаўскага раёна і інш.).

У рамках правядзення фестываляў, конкурсаў, выстаў, якія даюць унікальны, канкрэтны матэрыял, ажыццяўляецца значная частка працы па павышэнні кваліфікацыі іх удзельнікаў. Практычна ні адна творчая акцыя не праходзіць без паралельнай працы творчай лабараторыі або правядзення майстар-класаў, якія наведваюць як кіраўнікі калектываў-удзельнікаў, так і спецыяльна запрошаныя для гэтай мэты спецыялісты.

Трэба адзначыць, што ў апошнія гады значна пашырылася аўдыторыя навучальных мерапрыемстваў, арганізаваных абласнымі цэнтрамі народнай творчасці. Праводзіцца вялікая колькасць семінараў, стажыровак, арганізуюцца спецыяльныя прафесійныя школы па ўсіх асноўных жанрах амаатарскага мастацтва.

У апошні час значнае месца ў дзейнасці абласных цэнтраў народнай творчасці стала займаць навукова-даследчая работа. Гэта фальклорна-этнографічныя экспедыцыі, вывучэнне і аднаўленне архіўных запісаў, матэрыялаў і дакументаў, фарміраванне і папаўненне фальклорных фондаў і калекцый. Варта адзначыць, што навукова-даследчая работа для спецыялістаў цэнтраў – гэта не самамэта. Сёння з'яўляецца характэрнай тэндэнцыя да пашырэння форм укаранення дасягненняў навукі ў практыку: папаўненне рэпертуару мастацкіх калектываў, распрацоўка метадычных дапаможнікаў, стварэнне аб'ектаў захоўвання, інфармацыйнага банка, выкарыстанне і папулярызацыя лепшых узораў культурнай спадчыны ў мэтах вучэбнай працы.

Працэсу ўдасканалення сістэмы павышэння кваліфікацыі, падрыхтоўкі і перападрыхтоўкі кадраў спрыяе таксама выхад на больш высокі ўзровень навукова-метадычнага забеспячэння за кошт развіцця даследчай і выдавецкай дзейнасці абласных цэнтраў народнай творчасці. Добрай дапамогай у якасці вучэбна-метадычных дапаможнікаў могуць служыць шматлікія выданні АЦНТ.

Неабходнасць у апэратыўнай інфармацыі паставіла перад абласнымі метадычнымі цэнтрамі задачу ўкаранення новых тэхналогій. Нягледзячы на аб'ектыўныя і суб'ектыўныя цяжкасці, досыць актыўна ідзе працэс інфарматызацыі і камп'ютарызацыі ўсіх кірункаў дзейнасці дамоў і палацаў культуры, дамоў народнай творчасці і інш. У шэрагу цэнтраў створаны базы даных па жанрах, а таксама старонкі ў Інтэрнэце, дзе прадстаўлены практычны матэрыял. Усё шырэй уваходзіць у практыку метадычных цэнтраў і службаў электронная пошта. Сапраўды, сёння інфарматызацыя ў гэтых установах развіваецца даволі паспяхова, але разам з тым патрабуе пастаяннай пільнай увагі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, і, у першую чаргу, рэгіянальных кіраўнікоў культуры. Гэта датычыцца не толькі фінансавання тэхнічнага абсталявання цэнтраў (хоць і яно пакідае жадаць лепшага), але і фінансавання інфармацыйных праектаў для клубных устаноў, а не толькі для бібліятэк і музеяў.

Па сцвярдженні спецыялістаў, вялікае значэнне мела б стварэнне тыпавога праекта аўтаматызацыі, які можна было б выкарыстоўваць на месцах як зыходны пункт для стварэння індывідуальнага праекта з улікам мясцовых асаблівасцей у кожным рэгіянальным ЦНТ.

Разам з тым справядлівым будзе адзначыць шэраг праблем, характэрных для дзейнасці метадычных цэнтраў абласнога ўзроўню. Так, нярэдка абласныя цэнтры народнай творчасці бяруць на сябе функцыю аналізу і суб'ектыўнай ацэнкі рэйтынгаў дзвюх асноўных структур – аддзелаў ідэалогіі, культуры і па справах моладзі адміністрацый раёнаў і клубных устаноў. Пры гэтым часта вопыт іх работы вывучаецца «кабінетным» метадам – па гадавых справаздачах, прадстаўленых вышэйназванымі структурамі. Ні пра якую навуковую аснову вывучэння і абагульнення вопыту казаць не даводзіцца, бо ўсё залежыць ад «красамоўства» рыхтавальніка справаздачы. Спецыялісты абласнога метадычнага цэнтра – усё яшчэ даволі рэдкія госці ў раённых метадычных цэнтрах, метадычных кабінетах, сельскіх установах культуры. Садзейнічанне ўкараненню вынікаў навуковых даследаванняў у практыку ўстаноў культуры часам застаецца толькі на паперы. На жаль, даследчы, навуковы характар працы ўласцівы далёка не ўсім абласным метадычным цэнтрам.

Акрамя таго, працэс стварэння матэрыяльных і духоўных каштоўнасцей прадугледжвае вельмі сур'ёзнае метадычнае забеспячэнне рэструктурызацыі сеткі ўстаноў культуры. Неабходна стварыць метадыкі канструявання сеткі з улікам шматварыянтнасці, пераўтварэння ўстаноў у новыя тыпы і формы; аптымальны пералік паслуг устаноў культуры; крытэрыі эфектыўнасці дзейнасці; метадыкі планавання работы на падставе сацыялагічных даследаванняў; метадыкі сацыяльнага партнёрства і г. д. У выніку такая вялікая і сур'ёзная праца будзе спрыяць фарміраванню культурнай палітыкі, захаванню адзінай культурнай прасторы, паляпшэнню якасці культурнага жыцця людзей.

У новых эканамічных і сацыякультурных умовах узрастае значэнне нізавых органаў метадычнага забеспячэння сацыяльна-культурнай дзейнасці, разнастайных па форме і структуры. Значная роля ў метадычным забеспячэнні дзейнасці ўстаноў культуры і народнай творчасці належыць раённым арганізацыйна-метадычным цэнтрам, а таксама метадычным аддзелам і кабінетам раённых дамоў (цэнтраў) культуры.

У сваёй дзейнасці вышэйназваная ўстанова культуры зыходзяць з мясцовых умоў і магчымасцей, абапіраючыся на ўласныя культурныя і гістарычныя традыцыі, выпрацоўваючы прынцыпова новыя, запатрабаваныя грамадствам, сацыяльна значныя формы і метады работы. Сёння назіраецца тэндэнцыя да стварэння інтэграваных мадэляў устаноў культуры.

Калі гадоў дзесяць таму праца па вывучэнні, абагульненні, распаўсюджванні і ўкараненні перадавога вопыту сацыяльна-культурнай дзейнасці была «прывілеяй» метадычных органаў вышэйшага звяна, то сёння

ня назіраецца тэндэнцыя, калі мясцовы цікавы дослед працы становіцца прадметам вывучэння і абагульнення раённых метадычных цэнтраў. Пры ўсіх недахопах у арганізацыі вывучэння, абагульнення, распаўсюджвання перадавога вопыту сацыяльна-культурнай дзейнасці раённымі метадычнымі цэнтрамі, варта адзначыць бяспрэчны пазнавальны і педагагічны эффект гэтай з'явы. Ён праяўляецца ў паляпшэнні агульнай псіхалагічнай сітуацыі, нараджэнні настрою на творчасць.

Іншы важны момант – раёныя метадычныя аддзелы становяцца інфармацыйнымі цэнтрамі, дзе назапашваецца багатая база даных па ўсіх напрамках сацыяльна-культурнай дзейнасці. У многіх метадычных аддзелах не толькі захоўваецца ўся каштоўная для работнікаў культуры раёна спецыяльная літаратура, але і заносіцца ў картатэкі, нярэдка электронныя, выпускаецца ўласная метадычная прадукцыя.

Метадысты дапамагаюць работнікам устаноў культуры творча пераапрацоўваць цікавыя метадычныя рэкамендацыі, дапаўняць, развіваць, узбагачаць мясцовым матэрыялам з улікам асаблівасцей аўдыторыі, свайго вопыту. Практычная накіраванасць працы, канкрэтная дапамога работнікам устаноў культуры – у гэтым таксама заключаецца асаблівасць дзейнасці метадыстаў раённага звяна, іх уплыву на развіццё сацыяльна-культурнай дзейнасці.

І, нарэшце, раёныя метадычныя цэнтры выконваюць унікальную ролю ў павышэнні кваліфікацыі творчых кадраў устаноў культуры. Разам з камплектаваннем слухачоў на курсы абласнога, рэспубліканскага ўзроўняў, раёныя метадычныя падраздзяленні арганізуюць вучобу кадраў і на сваім узроўні. Акрамя пастаянна дзеючых семінараў, школ перадавога вопыту, творчых лабараторый, яны арганізуюць кансультацыйныя пункты па пытаннях сацыяльна-культурнай дзейнасці, рэгулярна праводзяць вучэбна-паказальныя мерапрыемствы з іх наступным абмеркаваннем, стажыроўкі пачаткоўцаў работнікаў культуры, творчыя справаздачы клубных устаноў. Калі гэтая праца праводзіцца сістэматычна, на высокім узроўні, то ў работнікаў культуры ўзнікае настойлівая патрэба ў пастаянных зносінах, абмене вопытам, сваімі творчымі знаходкамі, што, несумненна, адбываецца станоўча на развіцці сацыяльна-культурнай дзейнасці ў раёне.

Такім чынам, уся метадычная дзейнасць раённых цэнтраў накіравана на ўдасканаленне сацыяльна-культурнай дзейнасці, вызначэнне актуальных шляхоў, авалоданне формамі, сродкамі, метадамі ўключэння ў яе ўсіх слаёў насельніцтва. Навуковая аснова арганізацыйна-метадычнай дзейнасці ўключае ў сябе правядзенне глыбокага аналізу стану і тэндэнцый развіцця форм, метадаў і сродкаў у канкрэтнай установе, рэгіёне, садзейнічанне ўкараненню вынікаў навуковых даследаванняў у практыку асобнай установы культуры.

Праведзеныя намі даследаванні паказваюць, што ў краіне створана і функцыянуе стройная арганізацыйная сістэма метадычнага забеспячэння сацыяльна-культурнай дзейнасці. Яна ахоплівае рэспубліканскія, абласныя і раённыя метадычныя службы, якія выконваюць велізарны аб'ём працы, звязанай з арганізацыйна-метадычнай, аналітычнай, навукова-даследчай, вучэбнай і выдавецкай дзейнасцю.

1. Бирженюк, Г. М. Методическое руководство культурно-просветительной работой : учеб. пособие для студентов ин-тов культуры / Г. М. Бирженюк, Л. В. Бузене, Н. А. Горбунова. – М. : Просвещение, 1989. – 176 с.

2. Григорьева, Е. И. Современные технологии социально-культурной деятельности : учеб. пособие / Е. И. Григорьева. – Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2002. – 504 с.

3. Грыгаровіч, Я. Д. Прыкладная культуралогія / Я. Д. Грыгаровіч, А. І. Смолік. – Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2005. – 215 с.

4. Жаркова, Л. С. Деятельность учреждений культуры : учеб. пособие / Л. С. Жаркова. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : МГУКИ, 2003. – 225 с.

5. Киселева, Т. Г. Социально-культурная деятельность : учебник / Т. Г. Киселева, Ю. Д. Красильников. – М. : МГУКИ, 2004. – 539 с.

6. Макарава, А. А. Клубныя ўстановы як суб'ект рэалізацыі прыярытэтаў дзяржаўнай культурнай палітыкі / А. А. Макарава // Весн. Беларус. дзярж. ун-та культуры. – 2003. – № 2. – С. 89–96.

7. Сабуцкая, С. В. Формирование системы методического обеспечения социально-культурной деятельности в регионе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / С. В. Сабуцкая. – Кемерово, 2006. – 242 с.

8. Сморгович, И. Л. Основы культурно-досуговой деятельности : учеб.-метод. пособие / И. Л. Сморгович ; М-во культуры Респ. Беларусь, Белорус. гос. ун-т культуры и искусств. – Минск : БГУКИ, 2013. – 174 с.

N. Samersava

Methodological aspect of club establishments' activity in the Republic of Belarus

The article pays attention to the necessity of rethinking of the essence and meaning of sociocultural activity in present conditions requiring significant increase of the role of methodological support in the creation and usage of new technologies in culture distribution and preparation of highly qualified personnel. Particularly methodological work is an essential factor of increase of sociocultural activity's effectiveness. It encourages the development and rooting of new forms and methods of work.

Дата паступлення артыкула ў рэдакцыю: 13.01.2016.